

ПАВЛЕ П. ПАРНИЦКИ *

Факултет пословне економије

Сремска Каменица

ДРАЖЕН МАРИЋ **

Економски факултет

Суботица

УДК 339.3

Прегледни рад

Примљен: 21.12.2019

Одобрен: 23.01.2020

Страна: 591-608

ФОРЕНЗИЧКА РЕВИЗИЈА – ИНСТРУМЕНТ КОНСОЛИДАЦИЈЕ ПОСЛОВНОГ ГАЛИМАТИЈАСА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ИНТЕРЕСА КУПАЦА

Сажетак: Све присутнији „екоцидни” пословни амбијент, у мондијалним размерама, последица је геометријске пропулзивности тржишно – технолошке комплексности услова, у којима, компаније, настоје, пре свега, опстати, а, затим, и, обезбедити, у континуитету, економски раст и развој. При датим, контаминираним, условима привређивања, таргетиране пословне резултате, кроз призму компанија, постаје, све теже, за реализовати. У, извесно, честим ситуацијама, производни односи, унутар компанија, нису у могућности пратити, вртоглаво акцелераторски раст (виртуелних) тржишно – технолошких комплексности услова пословања. У потоње експлицираним условима битисања компанија, где производни односи, у све експлицитнијој форми, заостају за, макар, и, виртуелно, генерисаним, производним снагама, ствара се, у сукцесији времена, све већи гап. Међутим, с циљем „ублажавања” празног простора, аналогно „досољавању живе ране”, компаније, све учесталије, прибегавају коришћењу хетерогених форми преварних радњи.

Кључне речи: Форензичка ревизија, преварне радње, пословни галиматјас, стечајни поступак, консолидација

Увод

Услед немогућности, све учесталијег прилагођавања пословних перформанси, а, пре свега, производних односа, изразито, пропулзивним научно – технолошко – тржишним снагама, компаније ће прибегавати (зло) употреби неких од многобројних техника превара. Међутим, услед заигравања, у тим, неким, преварним активностима, уподобљене компаније, неприкосновено, генеришу „пословни хаос” и/или „пословни галиматјас”. Уместо решавања, иницијалног, пословног проблема, управо, инволвирањем, одређених, манипулативних радњи, компаније, у ствари, отварају „секундарни фронт” пословних

* pavle.parnicki@educons.edu.rs

** drdrazen75@yahoo.com

проблема. Наиме, зарад обезбеђивања, без обзира на цену, таргетираног, пословног опстанка, раста и развоја, управо, предузимањем одређених финансијско – манипулативних радњи, компаније, без изузетка, улазе у, још већу, финансијску дубиозу. Пандорина кутија, као метафора економско – пословне провенијенције, у датом смислу, постаје проблем на n – ти степен експонента. У таквим околностима, једном, одрађена, нека, преварна радња, у сукцесији времена, доводи до генерисања економског феномена, под називом „спирала превара”.

Горе, децидирана, спирала преварних радњи, заправо, није нелимитирана појава. Инхибитора, датој, негативној, економској појави, налазимо, *de facto*, у преломној тачци, под називом „покретање стечајног поступка”. Симултано, неопходно је указати, и, на чињеницу да започињање стечајног поступка, над извесном компанијом, не мора, формом императива, *de facto*, завршити стечајем, односно, одласком исте у банкрутство. Наиме, то је, симплификовано речено, најједноставније за учинити. За сваки, па, и, горе, експлицирани, сет пословно – финансијских проблема, изазваних финансијским малверзацијама, од стране компаније, увек, постоји решење. Без интенције, сигнификантно, дубљег пенетрирања у имплементирању концепта *due diligence*, барем не, у овом научном раду, а, на темељу констатације: „нису, никада, корени и узроци, потоње експлицираног пословног проблема, искључиво, на једној страни”, приоритет ће нам бити на примени здраворазумског концепта спашавања - консолидовања - санирања пословања компаније, односно, новонасталог пословног галиматијаса. Наиме, у наредним пасусима текста, кроз призму експликације, есенцијалних, компоненти функционисања Форензичке ревизије, указаћемо на, извесно, висок степен могућности, најпре, откривања, или, грешака, или, пак, намерних чињења преварних радњи, управо, с циљем превентирања (санирања, консолидовања), односно, с интенцијом спречавања материјализације „пословног галиматијаса” у „пословни крах”, датог, микроекономског субјекта.

Концепт заштите интереса купаца

Економска, пре свега маркетинг литература, у својој суштини се фокусира на купца - потрошача који доноси одлуке о куповини одређених производа или услуга којима задовољава неке своје личне потребе и жеље чиме се ти производи и услуге сврставају у финалну потрошњу. Међутим, поред ових финалних купаца и потрошача, веома значајан део привредних активности се реализује кроз активности привредно-правних субјеката који такође доносе одлуке о куповини, потрошњи, инвестирању али са аспекта њихове улоге у привреди и у друштву, где се исти јављају као индустријски или пословни купци. Занимање науке и праксе за ова предузећа и институције различитих привредних и непривредних делатности који чине тзв. тржиште производно услужне потрошње везује се за 30те године прошлог века и данас се иста проучавају кроз научне дисциплине као што су Индустријски маркетинг, Пос-

ловни маркетинг, или B2B маркетинг (Business-to-Business Marketing). Основна карактеристика пословних купаца је да се економске трансакције и куповине реализују ради даљих пословних активности - индустријске потрошње а не ради финалне потрошње.

Према врсти делатности, величини и изворима снабдевања, локацији и производима и услугама који се купују, предузећа, институције и организације као потрошачи могу се класификовати у 5 широких категорија (Маричић, 2011., стр. 520):

- произвођачи,
- трговина на велико,
- трговина на мало,
- владине - државне организације,
- непрофитне организације

Важно је напоменути да се пословни купци, упркос постојању бројних сличности, ипак суштински разликују од финалних купаца јер су њихове одлуке о куповини вођене њиховим економским потребама а не личним жељама што је случај са финалним купцима и потрошачима.

Kotler i Keller (2006., стр.210-211) наводе низ карактеристика које пословне купце чине специфичним у односу на финалне купце, међу којима су најважније:

- мањи број великих купаца који су географски концентрисани,
- тражња је изведена, нееластична и флукутирајућа,
- специфичан однос купац-продавац,
- куповина је професионална и на исту утиче велики број фактора.

Можда је кључна специфичност пословних купаца у односу на финалне много већи ризик куповине (Solomon, 2002.). Пословни купци као и пословни продавци на B2B тржишту располажу са информацијама о другим учесницима на основу публикованих извештаја које најчешће издају неке државне и еснафске институције. Међутим, ове информације нису довољне како би се спречиле евентуалне неетичне и незаконске радње појединих учесника на тржишту. Упркос томе што је дугорочан интерес и купца и продавца на пословном тржишту обостране и заједничке користи, често се у пракси јавља пословни опортунизам, у смислу да један учесник се опредељује за неку форму варања и злоупотребе у посматраном експлицитном или имплицитном договору или уговору. Опортунитетско понашање појединих пословних субјеката изазива забринутост и потребу да се провере и контролишу потенцијални партнери на пословном тржишту. Напори ка решавању недостатака тј. несавршености тржишта су значајним делом биле и још увек су усмерене ка питањима заштите потрошача, и последица су неетичног понашања различитих учесника на тржишту како финалне тако и пословне потрошње. Како су вредности појединачне куповине пословних купаца далеко веће него код финалних, тиме је и ризик сразмерно већи, а тај се ризик посматра кроз различите форме кршења и зкона и добрих пословних обичаја. Управо због већег ризика пословних купаца, потреба за заштитом њихових интереса је израженија на пословном тржи-

шту. Једно од основних права потрошача јесте Право на информисаност (уз Право на сигурност, Право на избор, и Право да се чује глас потрошача), али је истовремено један од базичних проблема потрошача глобално посматрано, недовољна информисаност (Маричић, 2011.). Управо у том смислу треба и посматрати форензичку ревизију као један од најучинковитијих инструмената заштите интереса пословних купаца.

Криминалне радње у финансијским извештајима

Докази превара, и, незаконитих активности постојали су, још, од античког времена. Прва велика корпоративна превара позната је под називом Балон јужног мора (South Sea Bubble) и допринела је кризи Лондонске берзе 1720. године. У намери да Енглеска смањи свој национални дуг који је до тада износио око 30 милиона фунти, њен парламент оснива компанију 1711. године под називом South Sea Company, чија је сврха била позајмљивање новца, за узврат јој доделивши, ексклузивно, право за трговину у области Јужне Америке, које је било под шпанском контролом (Singleton, 2010., стр. 47). Компанија се бавила куповином афричких црнаца у области Западне Африке и препродавала их у земље Јужне Америке и Мексика, а, обезбеђивала је капитал путем пласирања *vs* реализације акција, убеђујући инвеститоре, да је улагање у компанију лукративно. Без обзира на оствариване губитке, компанија је креирала фикцију позитивног пословања. Цене акција, од јануара 1720. године до краја маја, расле су са 128 на 550 фунти (Singleton, 2010., стр. 47). Компанија је, вештачким путем, подизала вредност сопствених акција, које су куповали чланови парламента, а, затим би препродавала, инвеститорима, овако увећане вредности акција, односно, на уподобљени начин, пласирала фингирану слику, о сопственом пословању, у јавности. С обзиром да су, и, друге, акционарске компаније, инфилтрирале на тржиште, и, пласирале фингиране тврдње, о страним улагањима, добиле су назив „балони или мехури”, па, је, у августу 1720. године, парламент донео тзв. Закон о мехуровима (Bubble Act), који је забрањивао генерисање акционарских друштава, која нису овлашћена по краљевској повељи, управо, с интенцијом превентирања инвеститора, од таквих обмана, као, и, смањења степена инфлуенције парламента у регулисању пословања. С обзиром да су, цене акција компаније, поново, нагло скочиле, продаја је, флагрантно, нарасла, а, затим је, цена истих, нагло, почела да пада. До краја 1721. године, цена се, опет, вратила на иницијални износ, где је, чак, била нижа, и, од номиналне вредности, по којој су, акције, на почетку, пласиране, што је имплицирало први берзански крах, у историји. Парламент је распуштен 1721. Године, и, почеле су истражне активности у вези са поменутом компанијом, у току које се дошло до сазнања, да је велики број чланова парламента био инволвиран, у ову превару. За саму истрагу, пословних књига, био је ангажован рачуноводствени стручњак Charles Snell, што представља почетак рада „овлашћених рачуновођа” Енглеске, као, и „овлашћених јавних рачуновођа”, као финансијске ревизије коју познајемо данас (Singleton, 2010., стр. 48). Хронолошки приказ најпознатијих корпоративних скандала у свету дат је у табели 1.

Табела 1 - Хронолошки приказ најпознатијих корпоративних скандала у свету

Годи-на	Компанија	Држава	Бранша	Метод извршења преваре
1720.	South Sea Company	Енглеска	Колонијализам, препродаја робова	Вештачко повећање вредности акција и стварање лажне слике о свом пословању у јавности.
1720.	Mississippi Company	Француска	Колонијализам	Вештачко надувавање вредности акција кроз неосновано увећавање добити.
1872.	Credit Mobilier	САД	Грађевинарство	Наплата компанији Union Пацифик скоро двоструке вредности у односу на стварну вредност обављеног рада, коруптивне активности, умешаност званичника САД у превару.
1929.	Midwest Holding	САД	Комуналне делатности	Преваре у области пружања електричне енергије, банкротства вс проневере.
1932.	Kreuger & Toll	Шведска	Hilding компанија, грађевинарство	Понзи шема, дивиденде су исплаћиване из капитала, приходи од накнадних кредита, и, емитованих обвезница, коришћени су за исплату ранијих инвеститора.
1938.	Mc Kesson & Robbins Inc	САД	Фармацеутска индустрија	Фингирано представљање оснивача, фалсификовање документације, неосновано присвајање имовине.
1963.	Allied Grude Vegetable Oil	САД	Прехрамбена индустрија	Фингирано презентовање имовине (залиха) по бази којих су одобравани сигнификантни износи кредита.
1986.	ZZZ Best	САД	Услуге чишћења	Оптужбе за рекетирање, проневеру, плагирање чекова и картица, преваре са ХОВ, обману инвеститора, евазију и преваре банака.
1987.	Fermenta	Шведска	Фармацеутска индустрија	Фингирано представљање оснивача, плагирање академских звања, фингирано финансијско извештавање
1990.	Polly Peck	Велика Британија	Текстилна индустрија	Фингирање финансијских исказа, трансфер губитака у резерве, манипулативне активности са курсним разликама, протузаконито присвајање имовине.
1992.	Maxwell Communications	Велика Британија	Медији и комуникације	Пљачке пензионих фондова, фингирано финансијско извештавање, као, и, плагирање документације.
1993.	Balsam	Немачка	Производња синтетичких површина	Креативно рачуноводство у вези са продајом потраживања, фингирана потраживања, плагирање документације.

1998.	Cendant korporacija	САД	Услугне делатности	Латентно увећање добити, кроз призму фингираних прихода и латентног умањења обавеза, погрешне категоризације услуга, у контексту њиховог тренутка одобравања.
1998.	Sunbeam	САД	Израда кућних апарата	Финансијско извештавање које није у констелацији са рачуноводственим канонима, креирање латентних резерви, фингиране продаје, затрпавање канала дистрибуције.
2000.	Flowtex	Немачка	Развој и дистрибуција система за бушење	Плагирање документације, достављање фингираних финансијских исказа банкама, реализација исте опреме, на десетине пута.
2001.	НН	Аустралија	Осигурање	Неправилно рачуноводствено вредновање резервисања, подцењивање актуелних vs будућих премија осигурања, агресивно рачуноводство, менаџерске преваре, присвајање имовине, за личну употребу.
2001.	Enron	САД	Енергетика	Дугови придружених компанија нису консолидовани у финансијским извештајима, позајмице су приказиване као приходи, амортизација активе у форми продаје имовинских делова, преурањено признавање прихода, банкарске преваре, преваре са ХОВ, подношење фингираних финансијских исказа банкама и ревизорима, прање новца, инсајдерска трговина, колизија са Arthur Andersen ревизорском кућом у брисању докумената и фингираном финансијском извештају.
2002.	Tyco International	Бермуди	Дистрибуција електричне енергије	Протузаконито присвајање средстава путем неодобрених кредита, бонуса, примена необичне рачуноводствене праксе, злоупотреба кроз spring - loading.
2002.	World Com	САД	Телекомуникације	Фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, прецењивање прихода, трансферирање резерви у приходе, признавање оперативних трошкова као нематеријалне имовине, кршење Закона о ХОВ.

2002.	AOL	САД	Медији и комуникација	Манипулативне активности са калкулацијом амортизације, фингиране пословно - финансијске трансакције, у којима је увећан сопствени приход дајући купцима новац како би куповали онлине оглашавања, која им нису била потребна.
2003.	Qwest	САД	Телекомуникације	Фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, фалсификовање докумената, незаконито признавање прихода кроз round tripping, прерано признавање прихода.
2003.	Parmalat	Италија	Прехрамбена индустрија	Фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, плагирање рачуна, погрешно приказивање капитала, двострука конта продаје, фиктивно исказивање потраживања и прихода.
2008.	Bernard Mordoff Investment Securities LLC	САД	Финансијске и инвестиционе услуге	Понзијева шема, преваре са ХОВ, прање новца, Фингирано финансијско – рачуноводствено извештавање, крађа новца, обмана Комисије за ХОВ.
2009.	Satyam Computer Services	Индија	Информатичке услуге	Прецењивање имовине, потцењивање обавеза, фингирано креирање банкарских извода, протузаконито присвајање новца, креирање лажних рачуна запослених, прецењивање биланса успеха преко лажних рачуна за депозите, фалсификовање различитих врста докумената.
2010.	Lehman Brothers	САД	Инвестиционо банкарство	Неевидентирање обавеза, приказ мањег леверица, колизија са ревизорском кућом Е & У, која је покривала приказ фингираних финансијских извештаја vs партиципитала у изазивању финансијске кризе.

Нити универзална форма дескрипције криминалних активности, у финансијској сфери, као ни, децидно, детерминисана правила, која их конституишу, *de facto*, не препознају, унифицирану, дефиницију идентификације истих. Извесно је, једино, да особе, које учине финансијско - криминалну радњу, с интенцијом, поседују лукавство и немају поштене намере. Те особе су, фреквентно, вешти манипулатори, без икаквих, разумних лимита. Искључиво, дефинисање лимита налази се у ингеренцији хуманог непоштења” (John Wiley & Sons, 2006., стр. 12). За појам криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима се, фреквентно, користи еуфемизам „криминал белог

оковратника”, односно, дата врста криминалних активности подразумева подгрупу, много ширег концепта, под називом превара. Као такав, представља спецификум *per se*, посматрано кроз аспект ревизијске теорије и прагме.

Разумевање криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, било би непотпуно, без позивања на једно, међу првим истраживањима, које се бавило том темом, а, које је публикувано у раду, под називом „криминал белог оковратника” (Таћевић Н., 2010., стр. 8). Аутор рада Edwin H. Sutherland, у истом, презентовао је резултате истраживања, још, давне 1939. године. До тада, криминал је сматран феноменом сиромашних слојева друштва, односно, исти је анализиран у корелацији са персонално - социјалним симптоматичностима појединаца, као, и, њихове патолошке склоности ка криминалу. Квалитет, поменутог, рада налази се у томе што је аутор акцендовао тврдњу, да се криминал, у тежим формама, јавља у сферама друштва, виших класних статуса (власници и менаџери компанија). Одатле, и, назив „криминал белог оковратника”, а, аутор, у раду, идентификује, и, круцијалне форме, у којима се овај криминал манифестује, попут: фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање компаније; пословно корумпирање; корумпирања државних службеника, с циљем добијања послова, или, плаузибилнијих прописа; шпекулисање на робној берзи; проневера, и, недестинирана имплементација средстава; лажно промовисање; закидање при мерењу; испорука некурентне робе; евазија; *et cetera*. Ради се о формама превара, које су у фокусу пажње ревизора. У датој констелацији, међународни стандарди ревизије, криминалну активност дефинишу као „намеран чин, који изврши једно, или, више лица, која су одговорна за менаџмент, запослени, или, трећа лица, која су инволвирана у тајни договор, да прибаве, неправедну, протузакониту предност” (Међународни стандарди и саопштења ревизије, 2004., стр. 220).

С циљем детерминисања појма криминалних активности, које девастирају, облигационе, токове пословања, уз, симултани, респект базичног критеријума ревизије, о њиховом материјално сигнификантном утицају на финансијско - рачуноводствено извештавање, императивно је, пре свега, њихово диференцирање, по принципу дихотомије, и, то:

- малверзације или преваре,
- криминалне радње у финансијско - рачуноводственим извештајима (тзв. криминал белог оковратника).

Превара је, одувек, била заступљена, у хетерогеним формама, у пословном окружењу. Још у Хамурабијевом, Бабилонском закону, акценован је проблем преваре, односно, и, прописана, адекватна, казна, под слоганом: „уколико пастир, којему је власник поверио овце, на чување, погрешно прикаже природни прираст оваца, или их прода за новац, биће проглашен кривим, и, биће обавезан платити власнику 10 пута више од утврђеног губитка.” (Белак, В., 2011., стр. 7)

Малверзације, или, преваре, и, поред енормног броја синонима и хетерогених дефиниција, можемо унифицирати као општи појам, који инволвира, диференциране, технике, које људска инвентивност може осмислити, који су

имплементирани, од стране појединца, у циљем остваривања, искључиво, његових персонално - себичних користи, у односу на друге, путем фингираних представљања. За разлику од традиционалног криминала, код превара, не егзистира „тренутак насиља”, над оштећеним.

Да је појам малверзације и преваре, далеко шири концепт од појма криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, наводи, и, Joseph T. Wells (2004., стр. 4), оснивач и председник Удружења овлашћених испитивача превара (The Association of Certified Fraud Examiners - ACFE), највеће, међународне организације, са преко 40 хиљада чланова, широм света, која се бави истраживањем свих облика криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима. Wells акцентира да „у ширем смислу, малверзација (*енг.* fraud) може инволвирати било коју криминалну активност, зарад стицања бенефита, која употребљава обману, као њен основни начин извршења”. Малверзација се, такође, као шири концепт, може дефинисати, и, као „намерно изведена обмана, с циљем обезбеђења неправедне, и, протузаконите користи.” (Joseph T. Wells, 2004., стр. 4) Такође, можемо нагласити, и, гледишта других аутора, попут: „иако су, термин малверзације, и, термин 'криминала белог оковратника' слични у томе, да се починиоци, радије, користе обманом, него, физичким насиљем, криминал белог оковратника, требало би да буде анализиран, као подкласа превара.” (Sivestone, Howard., Seetz, Micheal, 2004, стр. 5)

У конклузији, малверзације представљају шири концепт, у којем се, као подгрупа, налазе, и, криминалне активности у финансијско - рачуноводственим извештајима, а, које су, од инхерентног значаја, искључиво, теорији vs прагми ревизије, због негативне инфлуенције, које могу извршити, управо, на финансијско - рачуноводствене извештаје. Круцијалну улогу, у практиковању пословно - финансијских превара, у компанијама, имају рачуновође и ревизори, а, могу их реализовати под притиском менаџмента, или, из себичних, личних мотивационих разлога, у спецификум *per se* аранжману.

Зарад откривања и спречавања криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, од инхерентног је значаја, управо, препознавање форми и начина реализације истих. Међународни ревизорски стандарди, као инхерентне репрезенте криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, наводе: фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, као, и, протузаконито присвајање имовинских делова компаније.

Фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, представља се као намеран чин публикавања девастираних и обмањујућих финансијско - рачуноводствених информација, с интенцијом избегавања давања, негативног мишљења о финансијској стабилности компаније. У датим околностима, акценатовани су позитивни, уз, симултано, минимизирање и елиминисање негативних ефеката, односно, поменуто, такође, инволвира, и, изостављање инхерентних финансијско - рачуноводствених импулса, па, чак, и, модификовање истих, с циљем обмањивања повериоца и инвеститора. Уподобљене, криминалне активности, иманентне су, у већој мери, менаџмент естаблишменту, реализују се за компанију, односно, за конто бенефита компаније и извршиоца

(конкретних менаџера). Фингираним финансијско - рачуноводственим извештавањем, менаџмент естаблишмент, потенцијално, реализује, неку од наредних стратегија:

- евидентирање више добити у односу на реализовану, управо, путем латентног увећања прихода и добитка, и / или латентног умањења расхода и губитка, актуелног, обрачунског периода;
- евидентирање ниже добити у односу на реализовану, управо, путем латентног умањења прихода и добитка, и / или латентног увећања расхода и губитка, актуелног, обрачунског периода.

Фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање се манифестује кроз форму пет компатибилних облика, и, то: активни приходи, лажна временска разграничења, књижење латентних обавеза и трошкова, неправилна обелодањивања, као, и, неправилна вредновања имовинских делова. Протузаконито присвајање средстава представља категорију криминалне активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, која се, фреквентно, чини од стране запослених у компанији, или, њиховим договором са трећим лицима. Уподобљену врсту преваре могу извршити чланови менаџмент естаблишмента, или, запослени, или, било ко други, коме је поверено управљање имовином и интересима компаније. У датим околностима, запослени користе службену позицију, с интенцијом (зло) употребе ресурса компаније, односно, узимања, присвајања, и, употребе материјално - финансијских средстава, кроз аспект остваривања, искључиво, личних, себичних, потреба хедонизма.

Сигнификантно, високом степену ризика, од дате категорије преваре, у финансијско - рачуноводственим извештајима, изложен је, потенцијално, флагрантно, велики број компанија, независно од облика својине (државне или приватне), такође, независно од природе пословања, односно, и, независно од величине компаније. Егзистирају две групе компанија, подложније, вишем нивоу ризика проневере имовинских делова. За прву групу, таквих компанија, симптоматичан је, акцелераторски, економски прогрес, уз, симултано, одсуство, одговарајућег, развоја система интерног надзора. Децидирана ситуација, односно, околност изостанка, адекватног, макар, система интерне контроле, отвара маневарски простор за чињење пословно - криминалних активности. Другу групу, таквих компанија, симптоматише лошија пословно – финансијска ситуација, уз, симултано, имплицирајуће, фреквентно, супституисање запослених, на свим сегментима пословања, уз каузално - последично ефектуирање у девастацији стабилности система интерне контроле, а самим тим, и, повећања ризика проневере имовине компаније.

Протузаконито присвајање средстава, у констелацији бројности, представља, најучесталији, облик пословне (зло) употребе имовине компаније. Датом (зло) употребом бивају оштећени власник (ци) компаније, као, и, менаџмент естаблишмент. Респектујући, наведени, транспарентни проблем, компанијама се ставља на располагање, могућност осмишљавања, смисленијег, система организације, као, и, софистициранијег система кадровске политике, а, све, с интенцијом смањивања (зло) употребе имовине компаније, односно, свођења на задовољавајући ниво.

Осим, експлицираних, два облика криминално - пословних радњи, појављује се, и, трећи, релевантни, облик. Ради се о феномену корупције, иманентан, углавном, носиоцима службених функција, у правним ентитетима државног сектора, који злоупотребљавају, сигнификантно, висок степен инфлуентности, који поседују, с циљем прибављања одређене користи, за себе. Корупција и њено детектовање, у форми, изразито, комплексне пословно - криминалне активности, представља „ноћну мору” ревизорима, из разлога што, обе стране, које партиципирају у корупцији штите једна другу. Најзад, и, давалац, и, прималац, управо, коруптивних средстава, имају њихове, одређене бенефите.

Корупција подразумева штету, не искључиво, компанијама, као микроекономским јединицама, већ, и, макроекономском систему једне државе, ерозирајући поверење инвеститора, односно, имплицирајући, све веће, инхибирање инвестиционих активности у дотичну државу, затим, снижавање кредибилитета државе, уз, последично, опадање економског раста и развоја. Joseph T. Wells, оснивач и председник Удружења овлашћених испитивача преваре – ACFE, указује на то, да, малверзације, у ширем смислу, могу инкорпорирати, било коју криминалну активност, односно, и, да се преваре и малверзације морају разврставати, и, категоризовати у посебне подгрупе. Неопходност, уподобљене, категоризације имплицира, примарно, због интерних превара, јер, релевантна, истраживања индицирају да су преварне активности, унутар пословног ентитета, проузроковале, флагрантну, штету, управо, том истом ентитету.

У ери свеопште глобализације, све више интензивира, и, феномен, под називом „прање новца”, као, спецификум пер се облик криминалне активности, подразумевајући, под тим, трансфер, протузаконито, стечене имовине, с циљем прикривања незаконитог порекла и незаконитог начина прискрбљивања имовине. Респектујући, такође, све заступљеније, информационе технологије, у свим областима живота, с нарочитим освртом на економске трансакције, појавио се, и, тзв. рачунарски криминал. Симптоматичност исте се огледа у томе што, појединци, уз помоћ рачунара, односно, софтверских технологија прискрбљују имовинске бенефите, а, на штету компанија. Кроз призму напора, усмерених у правцу отклањања могућности, да починиоци кривичних дела користе, незаконито, стечене приходе, инхерентна пажња се поклања откривању и спречавању прања новца, односно, поступака трансфера и конверзије имовине, која је стечена на протузаконит начин, а, у сврху прикривања њеног незаконитог порекла, или, прибављања исте. Починиоцима криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, неопходно је, да, протузаконито, прискрбљену корист, стечену било којим путем корупције, присвајања средстава, или, кроз фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање, користе на начин, којим ће изворе, протузаконито, присвојених средстава приказати законитим. Починиоци користе више метода прања новца, што чини неопходним уврштавање, овог облика криминалних активности, у корпус незаконитости од инхерентности за теорију и прагму ревизије. На то обавезују, и, законске одредбе у нашој држави, које захтевају од овлашћених

ревизора, да спроведу одређене мере и радње, када, приликом вршења својих послова наиђу на симптоматичности, који могу указати на прање новца. (Закон о спречавању прања новца, 2005, члан 27)

У околностима, изразито, пропулзивних економских трансакција, еклатантно је заступљена појава критичног броја форми и начина извршења криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, када се као „оруђе” имплементирају знања, и, вештине рачунарске технологије. С интенцијом прибављања, протузаконите, имовинске користи, на штету правног лица, починиоци, фреквентно „непосредно, или, посредно користе рачунар, или, комуникационе технологије, да изврше криминалну активност” (Haunton, James E., Bryant, M., Stephanie; Bagranoff, A., Nency, 2004., стр. 30); генеришу, и, уносе рачунарске вирусе; баве се рачунарским преварама, и, саботажама; врше неовлашћене приступе заштићеним рачунарима, рачунарским мрежама, и, електронској обради података. Да би се на целовит начин извршила подела криминалних активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, са становишта форми, и, начина извршења, неопходно је инволвирати, и „компјутерски криминал”. Резимирајући, са становишта теорије и прагме ревизије, као, и, у односу на појавне облике, и, начине извршења, криминалне активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима, чине базичних пет категорија:

- протузаконито присвајање имовине;
- фингирано финансијско - рачуноводствено извештавање;
- корупција;
- прање новца, и,
- рачунарски криминал.

Превентирање пословно - криминалних активности имплементацијом форензичке ревизије

Научна област, којој је у фокусу истраживање финансијских превара и малверзација назива се „форензичко рачуноводство”. Не постоји унифицирана дефиниција форензичког рачуноводства. Међутим, најплаузибилнија је према ACFE (Association off Certified Fraud Examiners) – Асоцијацији испитивача криминалних активности и превара, и, која означава: „имплементацију вештина, у потенцијалним, или, стварним, грађанским, или, кривичним споровима, инкорпорирајући, и, општеприхваћене рачуноводствене, и, ревизорске исте; детерминацију губитака профита, прихода, имовине, или, штете; процену система интерних контрола, превара, et cetera”, што имплицира потребу инволвирања рачуноводствених знања у правни систем.

Концепт форензичког рачуноводства представља комплексан и темељан оквир, у којем рачуновођа, у свом професионалном, независном, просуђивању, генерира презентацију на, сигнификантно, високом нивоу поузданости, да је она плаузибилна, као доказ, у законски, вођеном поступку. С циљем испуњења обавезујућих захтева, неопходно је да, форензичке рачуновође, поседују: зна-

ња из области рачуноводства и ревизије, затим, способност вербалне и писане комуникације, такође, способности уочавања детаља, и, најзад, коришћења информационо - комуникационих технологија. Синоним синтагму форензичком рачуноводству, налазимо у називу истражно рачуноводство, и, представља област, која, поред рачуноводствених знања, инсистира, и, на имплементацији информационих технологија. Комплексна, концептуална структура знања, форензичког рачуновође, осим, потоње, наведених знања, у највећој мери, ослања се на законе, и, прописе. У истраживању, форензички рачуновођа, мора поседовати, пре свега, критично, пословно - организационо знање и емпирију, односно, мора бити компетентан, као, и, етички поуздан (без приговора). Експлициране уподобљености, форензичког рачуновође, представљају *conditio sine qua non* критичног нивоа уверљивости, управо, за потребе изношења професионалног мишљења о пословању компаније, односно, из њега имплицирајућих појава пословно – криминалних активности, или, уопште, протузаконитих радњи.

Термин „форензички”, у етимолошком смислу, корене вуче од енглеске речи „forensic”, што представља „плаузибилно за имплементирање на суду, или, у јавној расправи”. У пословном и персоналном животу, егзистирају, хетерогене, делатности, које се, или, искључиво, или, успутно (*ad hoc*), баве форензичким радом. Међу њима је, и, форензичка ревизија, као нова грана ревизорске делатности, односно, као спецификум *per se* научна грана, којом се бави форензички ревизор. Форензичка ревизија представља ново, а, самим тим, и, недовољно, истражено подручје, независне ревизије, које условљава ангажовање професионалаца у ревизији, са специјалном обуком и емпиријом, у борби против криминалних активности. Форензичка ревизија, као новоформирана грана ревизије, нема своје, посебне, општеприхваћене стандарде, односно, она не одступа сигнификантније од стандардне ревизије. Циљ традиционалне, независне ревизије финансијско - рачуноводствених извештаја је, да обезбеди мишљење, да ли су финансијски извештаји у сагласности са општеприхваћеним рачуноводственим принципима, и, да ли представљају, у свим материјалним аспектима, фер финансијску позицију клијента. Када ревизор, унутар, стандардног, ревизорског аранжмана, било у својству интерног, било екстерног ревизора, посумња, или, детектује сумњиву или криминалну активност, у датим околностима, још увек, није реч о форензичкој ревизији. Међутим, уколико се, на темељу сумње, ангажује ревизор, који у оквиру тог, посебног, ангажмана, или, потврди, или, оповргне, иницијалну, премису, тада, *de facto*, јесте реч о форензичкој ревизији. Наредним, табеларним приказом, указаћемо на дистинкције између независне ревизије и форензичке ревизије.

Табела бр. 2 - Дистинкције између независне ревизије и форензичке ревизије
(Петковић А., 2010., стр. 194)

Симптома- тичности	Независна ревизија	Форензичка ревизија
Циљ	Истраживање мишљења о истинитости, и, фер презентација финансијско - рачуноводствених извештаја	Утврђивање, и, детектовање криминалних активности у финансијско - рачуноводственим извештајима

Технике	Методe узорковања, и, извођења контролних, и, инхерентних тестова	Инхерентно, детаљно, и, дубинско проверавање свих, или тачно маркираних трансакција у сумњивим деловима пословања
Период	Испитивање финансијско – рачуноводствених извештаја, трансакција, и, рачуна, у детерминисаној, сукцесији времена	Нема таквих лимита. Извештаји, трансакције вс рачуни, могу бити, по потреби, испитани од почетка и „од корена”, без обзира на датум догађаја
Извештај и мишљење	Изражавање мишљења са или без резерве, уздржавајућег, или, негативног мишљења	Изражавање мишљења у погледу места, времена и начина извршења криминалне радње, обрачунавања штете, и, именовања починиоца

Према томе, форензичка ревизија се бави детектовањем превара, криминалних активности, малверзација, као, и, других неправилности, у финансијско - рачуноводственим извештајима. Форензичку ревизију могу спроводити форензичке рачуновође, а, то су ревизори, који поседују спецификум ретког знања, искуство, као, и, вештине, у борби против, уподобљених, протузаконитих активности. Форензичке рачуновође могу да се баве истражним рачуноводством, које подразумева форензичку ревизију, а, могу радити, и, као вештаци, у суду, или, обављати друге, истражитељске послове, за суд (Спахих Н., 2004., стр. 579). Форензичке рачуновође, такође, могу радити процену вредности компаније.

Ревизори, који истражују криминалне активности, морају поседовати, општа, професионална знања, из области криминалних активности. Таква знања, *de facto*, инволвирају: разумевање криминалних шема, такође, способност препознавања знакова упозорења, као, и, других назнака, које могу бити у корелацији са, детерминисаним, криминалним активностима. Таква знања, такође, инволвирају, и, нова сазнања: пре свега, везано за криминалне активности; затим, разумевања и имплементације алгоритма, при истраживању криминалних активности; затим, везано за конекције, са професионалним организацијама, из ове области, затим, везано за, перманентно, сертификарање, из ове области, такође, разумевања симптоматичности, које се односе на социјални аспект и аспект понашања, код починилаца криминалних активности, као, и, осталих аспеката, у каузално – последичној корелацији. Ревизор, бавећи се истраживањима криминалних активности, мора бити у стању да имплементира, уподобљена знања, у датом окружењу (Савез рачуновођа и ревизора Србије, 2010., стр. 67).

О врстама и симптоматичностима превара, односно, криминалним активностима, у финансијско - рачуноводственим извештајима, као, и, мотивационим факторима предузимања криминалних активности, већ је било речи, у, претходном, делу истраживаћког рада. Међународна организација, која се бави едукацијом форензичких ревизора, назива се Институт форензичких ревизора (Institute of Forensic Auditors - IFA), и, то, у улози прикупљања, верификовања, обраде, анализе, и, извештавања, о подацима, с интенцијом генерисања доказа

и мишљења, које је валидно у судовима, и, које, користе вештаци, у судовима, да би се донео компетентан налаз и формирало мишљење, на прави начин. Спорови се, углавном, односе на оне, у којима се помињу криминалне активности, у финансијско - рачуноводственим извештајима (Вукоја Б, 2012., стр. 30) .

У, релевантним, институцијама Европске уније, инаугурисана су нова одељења, за истраживање и развој, управо, с интенцијом давања доприноса креирању нових форензичких метода. Инаугурисањем координационог центра, у контексту реализације форензичке аналитике, који је генерисан, као медијатор, између експерата, и, подносилаца захтева, детерминисани су приоритети, координације рада експерата, креирање, прикупљање и обрада података, од стране подносилаца захтева, *et cetera*. Претходних година, у датој констелацији анализа, од стране надлежних органа Европске уније, усвојена документа, која се тичу форензике, попут, Одлука већа Европске уније о јачању прекограничне сарадње, ексклузивно, када је реч о борби против тероризма и криминала, управо, с интенцијом обезбеђивања поузданости и компатибилности форензичких података, из хетерогених држава. Транспарентно је, форензика, као наука, у последње време, све више се развија, како у другим областима, а, исто тако, и, у области форензичког рачуноводства. Многобројни егзамплари, сигнификантних штета, макроекономских простора и планетарних размера, кроз призму, хетерогених, појавних облика криминалних активности и фингираног финансијско - рачуноводственог извештавања, софистицирано су реаговали кроз пораст занимања и тражње, управо, за професијом форензичког рачуновође.

Закључак

Здраворазумско, економско решење, на појаву криминалних активности, било би у имплементацији „форензичке ревизије”. Иако, иницијално, реактивне провенијенције, форензичка ревизија се, кроз призму њеног, симптоматично, софистицираног научно – методолошког приступа, у откривању узрока насталог пословно – финансијског проблема, у даљој итерацији перципирања истог, ипак, трансферише у превентивну групу пословних активности. *Ex ante* концепт форензике, до изражаја долази, након, њој, иманентног „детаљистичког истраживања”, уз последично, указивање на узроке пословно – финансијских потешкоћа. Уколико се применом „форензике” установе „здраве” компоненте, у критичном броју, управо, у функцији ревитализације пословања компаније, већи бенефити биће реализовани „спашавањем”, уместо „урушавањем” пословног система. Аспектоване експликације указују на потврђивање хипотезе да се сврсисходност Форензичке ревизије, управо, налази у, инхерентној, улози медијатора, односно, фактора усаглашавања односа између потребе за откривањем и спречавањем нових, штетних, преварних активности компаније, с једне стране, односно, спречавања да, иста, оде у стечај, односно, чијим банкротством, огромна материјално – финансијска штета, бива алиментирана на конто друштва, односно, најшире јавности, с друге стране.

Међутим, ради што веродостојнијег промишљања, у вези актуелне проблематике, неопходно је, у датој сукцесији времена, и, објективно, детерминисање, таргетиране, официјелне, економске политике државе. Уколико се, у њеној основи, протежирају елементи првобитне акумулације капитала, која је, базично анализирано и научно потврђено, по вокацији, непоштене провенијенције, пре свега, према малим и средњим компанијама, а, на, протекционистичку корист, великих, мултинационалних, и, симултано, монополистичких компанија, онда је у оптицају скуп активности усмерен ка маргинализацији улоге, и, значаја форензике. Симптоматичан инструментариј за реализацију девастације макроекономског амбијента, с једне стране, односно, флагрантне тезаурације, у рукама, критично, малог броја појединаца, с друге стране, представља, критично, огроман број, вештачки, започетих стечајних поступака, али, и, имплицирајућих, у епилогу, стечаја и банкротстава компанија. Експлицирана ситуација, *de facto*, коинцидира са „*ad hoc*” моделом трансформације макроекономског амбијента. У питању је компрадорски модел економије, концептуално, утемељен на „шок терапији”, где се, иначе, руиниран и рањив, управо, пословни систем, неке компаније, на брзину нападне, узме преостала вредност имовине, а, затим, и, извлачи, даље од матичне компаније. *Ad hoc* синтагма, у етимолошком смислу речи, иначе, означава ефемерност у остварењу, искључиво, личних, и, симултано, себичних интереса појединаца. Супротно, *due diligence*, који имплицира из „гнезда” здраворазумске економије, подсећањем, да је реч о брзи свесне особе, иако, на путу остварења пословне активности, али, у условима ненаношења штете другим особама, односно, њиховој имовини, представља, *de facto*, једини „исправан” материјал за трасирање пута „форензичкој ревизији”.

У резимеу, али, и, у, релевантном, материјалу, за размишљање, напомињемо, да је *ad hoc* модел економије, у ствари, у служби задовољавања, искључиво, интереса појединаца (капиталиста), који, у сукцесији времена, њихово, геометријском прогресијом, све веће материјално – финансијско тезаурисање, неће алиментирати, чак, нити у мери задовољавања егзистенцијалних потреба запослених, који су, *de facto*, заслужни за генерисање њиховог богатства. Консеквенце и утемељење, потоње, експлицираном понашању капиталиста, иманентно је трилатерали симптоматичности неолибералног концепта економије, и, то: одсуство (гушење) било какве социјалне одговорности, такође, рапидно опадање индивидуалног (радног) морала, као, и, перманентно, девастирање производних односа, ради, даље, демотивације запослених.

Форензичка ревизија, са фундаменталном подлогом у *due diligence*, научним путем, фокусира економске активности, искључиво, кроз призму човека, односно, запослених, као, и, чланова њихових породица. Више је него симплификовано, у околностима насталог пословног галиматјаса, само тако, започети стечајни поступак, односно, за, релативно, кратко време, и, прогласити банкрот компаније. Напротив, форензика ће се потрудити, да утврди, или, елементе пословних грешака, или, елементе преварних радњи, па, уколико, анализом неискоришћених унутрашњих резерви компаније, констатује пословни потенцијал ревитализације, онда ће се прибећи санирању и консолидацији исте.

Уколико има простора, за уподобљени маневар, а, прагма индицира да се слотови неискоришћених резерви, увек, налазе, или, на страни кадровских потенцијала, или, на страни имобилисаних средстава, или, на страни обртних средстава, или, у самом процесу пословања и производње, онда је имплементација концепта „форензике”, у спашавању економског система и компаније, више него „вредна пажње”.

Литература:

1. Belak, V., (2011.) Poslovna Forenzika i forenzičko računovodstvo, Belak Excellens, Zagreb.
2. Haunton, James E., Bryant, M., Stephanie; Bagranoff, A., Nency, (2004.) Core concepts of information technology auditing, John Wiley & Sons, New York.
3. John Wiley & Sons, (2006.) Inc., New Jersey.
4. Kotler, Ph., Keller, K.L., (2006.), Marketing Menadžment, Data Status, Beograd.
5. Maričić, B., (2011.), Ponašnje potrošača, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
6. Međunarodni standardi i saopštenja revizije, (2004.), Prevod s engleskog, Savez računovođa i revizora Srbije i Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Beograd.
7. Petković A., (2010.) Forenzička revizija – Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Proleter A.D. Bečej.
8. Solomon, M., (2002.), Consumer Behavior, Pretince Hall, New York.
9. Savez računovođa i revizora Srbije, (2010.) Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo, Beograd.
10. Sivestone, Howard., Seetz, Micheal, (2004.), Forensic Accounting and Fraud Investigation, Dallas.
11. Singleton, T., Singleton, A., Bologna, J., i Lindquist, R., (2010.), Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd.
12. Spahić N., (2014.) Primer otkrivanja manipulisanja bazom podataka jedne vrste računovodstvenog softvera uz pomoć alata digitalne forenzike, International Scientific Conference of IT and Business – Related Research – SINTEZA.
13. Tanjević N., (2010.), Primenljivost koncepta kriminaliteta „belog okovratnika” u savremenim uslovima, Socijalna misao 4.
14. Vukoja B., (2012.), Značaj forenzičkog računovodstva i revizije za pouzdanost finansijskih izveštaja u BIH, Financing – Naučni časopis za ekonomiju, broj 2., Banja Luka.
15. Wells, T. Joseph, (2004.) Corporate Fraud Handbook, John Wiley & Sons, New Jersey.
16. Zakon o sprečavanju pranja novca, Službeni glasnik Republike Srbije br. 107/05, član 27, Beograd.

FORENSIC AUDIT - INSTRUMENT OF CONSOLIDATION OF BUSINESS GALIMATIAS IN THE BUYER'S INTEREST PROTECTION FUNCTION

Summary: The increasingly present „ecocidal” business environment, on a mundane scale, is a consequence of the geometric propulsiveness of the market - technological complexity of conditions in which companies seek, first and foremost, to survive, and then,

to provide, continuously, economic growth and development. Under given, contaminated, business conditions, targeted business results, through the prism of companies, become increasingly difficult to realize. In certain frequent situations, production relationships within companies are not able to track the dizzying accelerator growth of (virtual) market - technological complexities of business conditions. In the latter explicit conditions of being companies, where production relations, in an increasingly explicit form, lag behind, at least, and, virtually, generated, productive forces, an increasing gap is created, in succession of time. However, with the aim of „alleviating” the empty space, analogous to „rescuing a living wound”, companies are increasingly resorting to the use of heterogeneous forms of fraud.

Key words: Forensic audit, fraud, business galimatias, bankruptcy, consolidation